

Yrd.Doç.Dr. Ali Büyükaslan**

Edebî eserlerin sinemaya uyarlanması genelde polemik konusudur (Bunun son örneği için bkz. Şeytanın Güneşi Altında adlı film). Robbe-Grillet'in "Romandan film yapmak bana göre yanlıştır" demesiyle tartışmaya mahal bırakmayan açıklamalarında da sözkonusu polemik yatmaktadır.

Belki de pedagojiyi, en azından yabancı dil Fransızcanın pedagojisini açıklayan, gerçekte kutsal ya da günahkar canavarlarla etrafı kuşatılan tüm bu tartışmalar bu konuya sadece ve sadece çekinerek yaklaşmaktadır.

Öğretimin ileri düzeyinde, bir edebî eserin ve ona uyan bir filmin karşılaştırmasını çok üretici olabileceği ve özellikle şunları sağlayabileceği görülmektedir:

* Bu çeviri, Thierry Lancien'in *Le Français Dans Le Monde*, Yıl:1988, Sayı : 218'deki yazısından yapılmıştır. Thierry Lancien, özellikle Fransa'da Multimedya, Eğitim/Öğretim, Multimedya ve İletişim Etkinlikleri, Dil öğretimi ve yeni teknolojiler üzerindeki çalışmalarıyla tanınmaktadır. Saint Cloud/Fontenay Yüksek Okulu'nda öğretim elemanı olarak çalışan Lancien'in *Le Multimédia (Multimedya)* isimli bir de kitabı bulunmaktadır. Bu kitabı Türkçeye kazandırmak için çalışmalarımız sürmektedir.

** Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Öğretim üyesi.

- öğrencide, sinemadaki görüntüde olduğu gibi edebî yazılarda da daha etkili bir okuma yaratır.

- iki dilin (sinema ve edebiyat dillerinin) bazı özgün yanlarını açığa çıkarır.

- dört yetiyi ortaya koyan bir dilbilimsel çalışmaya neden olur.

Ama her çalışma özel bir hedefe neden olur: böylece yazılı anlamayla daha sonra sözlü ve yazılı anlamada yeniden görülecek olan bir seri işlevsel amaçlar için çalışmaya yönlendiriliriz (kişilerin karakterize edilmesi, zaman içerisindeki görünüm); kişilerin karakterize edilmesi, sözlü bildirimler ve sözlü olmayan gösterimler ya da daha çok mekandaki görünüm ve davranışların karakterize edilmesi gibi kimi etkinliklerin temel amaçlar olarak etkin olacağı sonucu ortaya çıkar.

Eserlerin Seçimi

Aşağıda belirttiğimiz kimi farklı nedenlerden ötürü seçimimizi Christian Jaque'nin sinemaya uyarladığı *Boule de Suif*'den yana yaptık:

- Sinemaya uyarlanan yazar Maupassant, oldukça çok incelenmiştir.

- Filme aktarılan eserler kısadır, bu nedenle daha verimli ve daha hafif bir çalışmaya olanak verir.

Film iki öyküyü ele alıyor, *Boule de Suif* ve *Mademoiselle Fifi*. Burada (tarihsel arkaplan, kişilerin ortak noktası, vb.) bu "kolajı" açıklayan birkaç

* Özellikle ressamların daha çok kullandığı kolaj tekniği hakkında burada kısa da olsa açıklayıcı bilgi vermek yararlı olacaktır.

Kolaj (Collage): Sanat yapma kaygısı taşıyan veya kendi yaklaşımları doğrultusunda içeriğine anlam katmaya / mesaj yüklemeye çalışarak fotoğraf yapmaya çalışan fotoğrafçıların (özellikle de amatörlerin) sıkça başvurdukları oldukça etkili yöntemlerden biridir. Ressam Brion Gysin bu yöntemi ilk olarak kullanmıştır. Gysin, bir tualı bıçakla parçalara ayırarak bir kolajda kullanmak için altına da gazete sermiş, bıçakla tualı kestikten sonra taulin altındaki gazetenin de doğranmış olduğunu görüyor, sonra gazete parçalarını değişik kombinasyonlarda birleştirerek metin kolajları oluşturuyor ve buradan cut-up fikri doğuyor. Ressamların yıllardır kullanmakta olduğu kolaj tekniği edebiyata adapte ediliyor; Gysin edebiyatın resim sanatından 50 yıl geride olduğunu söylüyordu, kolaj tekniğinin adapte edilmesiyle edebiyat görsel sanatları yakalama şansını kazanmıştı ona göre.

Daha sonraları William Burroughs'un da (Harvard'da İngiliz edebiyatı, Viyana'da antropoloji ve tıp eğitimi görür. Çok uzun bir süre uyuşturucu bağımlısı o-

farklı neden üzerinde ama aynı zamanda (olayın öğelerinin değişimi, vb.) filmde gerçekleştirilen bazı pratik değişiklikler üzerinde de kafa yorulabilecektir.

- İki öykünün de sinemaya uyarlanması eserlere hakkıyla sadık kalınarak yapılmıştır. Burada bir değer yargısı değil ama bir pedagoji kriteri söz konusudur. Sinemaya uyarlamada dikkate alınan bu sadakatin, yazıyla resim arasında aradığımız gelgiti kolaylaştırdığı hemen anlaşılacaktır.

- Sonuçta, son söylediğimiz bu iki gerekçenin herbiri de önemlidir, filmin bir video versiyonu (Video public edition) ve bir de cep kitapçığı olarak baskısı mevcuttur (Cep kitapları no.650). Mademoisselle Fifi'nin metnine gelince Pleiade yayınlarından çıkmıştı ve tamamı ancak 13 sayfa idi.

Yaklaşık beş seanslık bir süre üzerinden enstitü ve liselerin 4. ve 5. sınıfları veya son sınıf öğrencileri için tavsiye edilmiş, önerilen aktiviteler aşağıdaki şekilde bölünmüştür:

OKUMA ÇALIŞMALARI

Bireysel bir çalışmanın ardından gelen grup çalışmaları iyi bilinen yöntemlerle başlayarak yürütülecek ve böylece bunları hızlı bir şekilde anımsatacağız. Bu çalışmalar daha sonra iki öykünün ve bilhassa öykülerle filmin mukayeseli bir bakış açısıyla karşılaştırılmasını kolaylaştıracak olan "çözümleyici" bir okumaya olanak sağlamalıdır.

Her grup incelemek için aşağıdaki konulardan birini ele alır:

a) Olay/entrika b) Kişiler: Konumları ve güçleri c) Yer d) Zaman: Tarihsel içerik e) Tematik alanlardaki sözcüklerin güçlükleri. Sınıftaki her grup tarafından sunulan bu çalışmayla öğrenciler, Christian Jacque ile diyalogları hazırlayan Henry Jeanson'u iki öyküyü tek bir filmde birleştirmeye sürükleyen nedenleri incelemeye hatta tarihsel arkaplanları da incelemeye davet edileceklerdir: 1870'de Normandiya'nın Prusyalılar tarafından işgalini. Başlıca karakterlerin durumlarını da: Prusyalı subay ve iki "kibar" kız,

arak yaşadktan sonra özel dedektiflik yapmış ve daha sonra William Tell oyununu oynarken karsını öldürmüş olan Amerikalı yazar. Daha çok cut-up tekniği ile tanınır.) yazılarında bu tekniği kullandığı rivayet edilir. Bunu ressam arkadaşı İan Sommerville'den öğrendiği ya da esinlendiği de söylenir. James Joyce'un Finnegans Wake eserindeki gibi bölümleri ayrı ayrı kağıtlara alakasız olarak yazdıktan sonra birleştirdiği, bazı parçaları küçük değişikliklerle tekrar yazdığı da söylenir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. www.fotografya.gen.tr/issue-14/ileri_duzey_data/Kolaj.htm - 27k ve ilgili bağlantılar)

Boule de Suif ve Rachel. Etkili güçlerle ilgili olarak ta: iki durumda Rachel ve Boule de Suif bir subayın ihtirasının objesidirler ama ikinci öyküde Boule de Suif gibi destekleyeceği yerde Rachel, subayı öldürecektir.

İkinci plandaki yerler, olaylar ve şahıslar yine de farklı olduğundan öğrencilerden sinemacının iki öyküyü birleştirmek için yaptığı değişiklikler ve eklemelerle ilgili önerilerde bulunmaları istenir.

Bu öneriler ilk gösterimin sonunda incelenecektir.

EDEBİ YAPITAN SİNEMA YAPITINA

Sahne, bölüm ve özet kavramlarına (her iki metinden alınan birkaç örnek sayesinde) hızlı bir duyarlılık kazandırmayı müteakip öğrencilerden bu kriterlere göre 2 konunun başlıca ünitelerini unutmamaları ve bunları bir sayfanın soluna toplamaları istenir. Sayfanın geri kalan kısmı için üç "Giriş" önerilecektir. Eklemeler, Çıkarmalar, Genişletmeler. Filmin tamamının gösteriminin sonunda, ilk iş, bu ekleme, çıkarma ve genişletmeleri incelemek ve fihristleri hazırlamak olmalıdır.

Karşılaşılan sorunlar (ki biz bunların hepsini anımsatmayacağız) farklılıklar gösterebilir.

Çıkarmalar

Öğrenciler özellikle Boule de Suif'in başlangıcının uzun özet tablosunun sinema tekniğinin gerektirdiği kimi zorunluluklardan dolayı kaldırıldığını fark edeceklerdir. Yazılı metin, sinemaya uyarlanmış "metnin" zorunlu olarak birçok sahneyi birbiri ardınca sıraladığı yerlerde gerçekten farklı yerleri, farklı olayları çağrıştıracaktır. Bu noktada dilin farklılıklarıyla karşılaşılır. Diğer bazı çıkarmalar da anlatım biçimi üzerinde düşünülmesine yol açacaktır. Gerçekten de işaret edici ve ispatlayıcı olarak adlandırılan belirleyici sahneler ya da yalnızca sahnelerin kendileri, çıkarılan yerler ve kişilerle ilgili bilgiler verdiğinden bunların yok edildikleri fark edilecektir. Fonksiyonel (ya da asıl) anlatım zinciri içerisinde zorunlu olan sahneler, eğer edebi anlatımda gerekli olsaydı sadece değiştirilecek ya da çıkarılacaktı ki bizim filmimizde böyle bir durum yoktur.

Eklemeler

Eklemeler de sinema tekniğinin gerektirdiği zorunluluklardan kaynaklanabilirler.

Edebi metin, kahramanlarını, başka sahneler ekleyerek anlatmak zorunda kalan film senaryosundan daha yoğun bir şekilde sosyal açıdan karak-

terize eder gibidir. Bu yüzden, bu olay bize 3. aktivitenin konusu olacak kadar ilginç görünmektedir.

Anlatma sebeplerine gelince, birinci hikayeye ikinci hikaye arasındaki anlatma bağıni oluşturmak için eklenen sahneler söz konusudur.

Çıkarılanlarda bulunanların (sahne mi sebep mi?) aksine, bu sonuncuların bir fonksiyonu vardır.

Şunu da not etmeliyiz ki, bu evrede öğrenciler 1. aktivite sırasında ileri sürdükleri varsayımların geçerli mi yoksa geçersiz mi olduklarını kontrol edebilirler.

Abartmalar

Yazılı eserde hayli kısa diyalog özetlerini ya da diyalogları içeren dört sahne, filmde diyalogların uzatılmasıyla şişirilmiştir.

Bu olaya 4. aktivitede tekrar döneceğiz.

Kompozisyon farklılıkları üzerine yaptığımız bu saptamalardan sonra, daha önce (1. aktivitede) konu edinilen okuma fişlerinin her birinden sorumlu olan gruplar, hikayelerle film arasındaki diğer farklılık ve benzerlikleri incelemektedir.

YAZIDAKİ VE FİLMDEKİ KAHRAMANLAR

Yazıdaki ve filmdeki kahramanların ortaya çıkışlarını ve karakterlerini (kimlik, fiziksel ve sosyal özellikler gibi) karşılaştırmak söz konusudur.

Bu çalışma bizi şu saptamaları yapmaya zorlar:

Kitapta,

- on kahraman ilk defa aynı sahnede, araba sahnesinde, ortaya çıkarlar,

- bütün kahramanların portreleri (yaklaşık on satır) sosyal açıdan oldukça derinlemesine (geçmişin anlatılması gibi) yapılmış karakter tasvirlerini içerebilir,

Halbuki filmde kahramanlar farklı sahnelerde pek çok kez sunulmaktadır.

Böylelikle öğrenciler, yazılı metnin kolaylıkla yaptığı kahramanların sosyal açıdan karakter tasvirlerini filmin, geridönüşlere ve sesli ifadelere başvurmadan, yapamayacağını görmüş olacaklardır. Karakter tasviri birçok etapta yapılmalıdır.

Üç burjuva arabaya binmeden önce, otelden yer ayırtma sahnesinde sosyal olarak tasvir edilmişlerdir. Bu yüzden daha filmin başlarında, arabaya binmeden önce Boule de Suif bütün hayatıyla tasvir edilmiştir.

Diğer karakter tasviri unsurları konusunda öğrencilerden, metindeki ve filmdeki bilgilere dayanarak, metinden ve filmde bir parça içeren aşağıdaki tabloyu doldurmaları istenir:

Yaş	Fizik	Meslek	Tavır	Konuşma şekli
Kahramanın ismi				
Diğerlerinden farkı				

Fizik sütunu film için tabii ki kitaptan çok daha dolu olacaktır. Durum böyle olunca, metinde karşılaşılan kelime dağarcığı, öğrencilerin filmdeki kahramanların fiziksel karakter tasvirlerini yapmalarına yardımcı olacaktır. Farklılıklar da olabilir. Kitaptaki Boule de Suif'in fiziksel portresi Micheline Presle'in tasvirinden temel olarak farklıdır. Belirlenmiş tematik bir alanda farklılıklar ve zıtlıklar üzerinde çalışmak için iyi bir fırsattır bu. Meslek sütunu, daha önce gördüğümüz gibi, kitap için daha zengin olacaktır. Son olarak, metin için tavırlar ve konuşma şekilleriyle ilgili bilgilerin fazla olmaları ama filmde izlenenlerle de bolca tamamlanacakları saptanacaktır.

İMAJ DİYALOGLARA NE ZAMAN GELİR?

Filmde, kitapta ancak özet halinde veya çok kısa araya girme şeklinde ortaya çıkan diyaloglar uzatılarak, kitabın dört sahnesi tekrar ele alınmıştır.

Bu sahnelerin dramatik ilgisi, buradaki diyalogların ortak bir özelliğe sahip olmalarından ileri gelmektedir: araya girenlerin, arabanın ve yolcuların yollarına devam edebilmeleri için, Boule de Suif'i Prusyalı subaya boyun eğmeye ikna etmeye çalıştıkları için bu sahneler olayla ilgilidir.

İkna stratejilerine (sözlü olarak, ses tonuyla veya hareketlerle) verilen önem bize sanki ilginç bir pedagojik amaç gibi geliyor.

Örnek olarak bu sahnelerden ilkinin ele alacağız (Livre de Poche, ss 33-34).

Metin üzerine çalışma, sahnenin izlenmesi sırasında sorulacak olan çalışmayı hazırlamalıdır.

Öğrenciler, Kont'un müdahalesinde, Boule de Suif'i ikna etmek için ileri sürülen kanıtları (dayanışma; kuvvete karşı gelmemek gerekir; olay gerçekten önemsizdir) bulacaklardır.

Öğrenciler, yazarın başka müdahaleleri “ona yalvardık, onu sıkıştırdık, ona öğütler verdik ve sonunda onu ikna ettik” şekilde yaptığını da görecekler. Şimdi kişilerin hepsinin müdahalede bulunduğu sahnede, onların Boule de Suif’i ikna etmeye nasıl gayret ettiklerini bulmak öğrencilere düşüyor. Bunun için öğrencilere şu tablo verilir:

Stratejiler	Ses tonu	Tavır (jest, mimik)	Çerçeveleme
Kişilerin İsimleri			

Öğrencilerin tabloyu doldurabilmeleri için, ilk seyirden sonra, sahneye tekrar dönülebilir ve her müdahaleden sonra duraklar verilebilir.

Kont’un, hakim olan ve daha sonra diğer kişiler tarafından ekrana getirilen kanıtlarının yanında, öğrenciler diğer stratejileri de bulacaklar (örneğin, “geçiş izninizi kimden aldınız” iması; egoizmin suçlanması gibi).

Bu stratejilere bağlı olan ses tonu ve hareketlerin gözlenmesi özellikle ilginç olacaktır: İma ettiği sırada Kontes’in sinsisi ses tonu ve mimikleri; Boule de Suif’in tavrının sonucunu küçümsemeye çalışan Kont’un iyi çocuk ses tonu gibi.

Kişilerin kadraji bu işaretleri vurgulamaya yarayacak ve onları bulmaya yardım edecek: tansiyon yükseldikçe müdahale edenlerin yüzlerinin sırasıyla yakın plan çekimi.

Bu gözlemlerin tümünün, sahnenin öğrenciler tarafından dramatize edilmesiyle icabında tekrar ele alınabileceğini de belirtmeliyiz.

YAZILI MİZANSENDEN FİLM MİZANSENİNE

Bu son aktivite konusunda iki amacımız var. Biri, öğrencilerin dikkatini bir roman metninin içerebileceği “sahnesel” belirtilerin tümüne çekmek. Diğeri yazarın tercihleriyle rejisörün tercihlerini karşılaştırmak.

Ele alınan sahne subay Fifi’nin, filmde Boule de Suif haline gelen Rachel tarafından (Pléiade, ss. 393-395) öldürülmesi sahnesidir.

Metinden hareketle, öğrencilerden bir kağıdın sol kısmını diyalogları ayırmaları ve her repliğin karşısına da yazarın yaptığı ses tonu, jest, tavır, mekan, kişilerin yer değiştirmesi, hareket ve önemli eşya gibi şeyleri belirtişini yazmalarını isteriz.

Sahneyi izlerken, öğrenciler aynı elemanları kitapta okuduklarıyla karşılaştırmadan önce ortaya çıkarmalıdır..

Diğer özelliklerin yanı sıra, (ayakta durma, Boule de Suif'in yeri, öfkelenme ifadesi; Fifi'nin suratına tükürme, ağızından sigarayı alma şeklindeki hareketler gibi) sinematografik versiyonun bazı özellikleri, dramanın hikayeden daha güçlü şekilde ortaya konduğu anlamına gelmektedir.

Şunu da belirtmeliyiz ki, metinden görüntüye değil de görüntüden metine giderek mizansendeki bu problemler üzerinde çalışabiliriz.

Çok kısa ve içinde az konuşma bulunan bir sahnenin (örneğin, Livre de Poche, s. 48 deki subayla görüşme gibi) izlenmesinden sonra ileri seviyedeki öğrencilerden bir metin kaleme almaları istenecektir.

Sonunda onların metninin tarzı ile kitabın tarzı, dekor, jestler, tavırlar ve kişilerin yer değiştirmeleri karşılaştırılacaktır.

İster ekrandan sayfaya ister sayfadan ekrana olsun, bizim için esas olan, bu iki anlatım dilinin azami karşılaştırılmasından oluşan dilbilimsel çalışmalar önermektir.